

Kilde: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/1848/>

1848

1848 er et skelsættende år i Danmarks historie. Efter pres fra flere nationale grupper, og under indtryk fra udviklingen i resten af Europa, oprettedes Martsministeriet den 20. marts 1848. Dette banede vejen for afskaffelsen af enevælden og indførelsen af Junigrundloven i 1849. Begivenhederne og de processer, som kom til udløsning i 1848, markerede den danske enevældige territorialstats skibbrud. Selvom den danske nationalstat først blev realiseret i krigen 1864 lå den allerede i kortene; efter 1848-1849 var en evældig helstat ikke længere en politisk gangbar løsningsmodel.

To tolkninger: en fredelig ændring eller en revolution?

Begivenhederne i 1848 har været tolket på to meget forskellige måder. Begrebet revolution har først for nylig vundet hævd som betegnelse for de begivenheder, der fandt sted i København 1848, og som førte til den danske enevældes ophør, knæsat med den demokratiske junigrundlov fra 1849. Tidligere har man hæftet sig ved det ikke-voldelige forløb af begivenhederne i februar og marts 1848, hvor der ikke blev rejst barrikader eller skudt med skarpt i den militære nedkæmpelse af de oprørske masser, som det var tilfældet i andre europæiske hovedstæder som Paris, Berlin og Wien. Forløbet i Danmark blev opfattet som fredeligt og som et udtryk for den særlige danske sammenholdsmentalitet – Ånden fra 48 - eller det danske konsensusfund. Folketoget til Christiansborg den 22. marts 1848 behøvede blot at indfinde sig for at finde ud af, at Frederik 7 allerede af sig selv havde givet, hvad man havde tænkt sig at forlange.

Nu fokuseres der mere på den revolutionære karakter af begivenhedsforløbet, som det fx fremgår af titlen på historikeren Claus Bjørns

bog om 1848: *Borgerkrig og revolution* (1998). Borgerkrigsbegrebet er også af nyere herkomst i denne sammenhæng. En af de første, der anvendte det, var historikeren Knud Fabricius i sin fremstilling af Sønderjyllands historie fra 1937. Men det er først i forbindelse med 150-året i 1998, at borgerkrigsbegrebet er blevet hvermandseje ud fra den betragtning, at treårskrigen, som var følgen af begivenhederne i 1848, foregik mellem borgere i den samme stat, den danske konges helstat, og derfor må betegnes som en borgerkrig.

1848 i begivenhedsperspektiv

I et begivenhedsperspektiv giver det god mening at se tildragelserne i de ophidsede dage som en revolutionær situation. Blodsudgydelser var der ganske rigtigt ingen af, men situationen var ekstraordinær. De skete i en kontekst af voldelige revolutionære opstande i de vigtigste hovedstæder på kontinentet: Paris, Berlin og Wien. Disse revolutioner var på den ene side forventede, men de kom alligevel som et chok. Forventningen kom til udtryk i, at monarker og regeringer over hele Europa forsøgte at reformere deres regeringssystemer for at komme revolutionære bevægelser i forkøbet. Og da forventningerne så blev indfriet, startende i januar 1848 i Paris, blev det opfattet som en uafvendelig dommedag, der fik konger og ministre til at flygte over hals og hoved.

Forventet var revolution også i Danmark. Christian 8 og hans rådgivere havde arbejdet med en reform af styret fra 1840'ernes begyndelse, dog uden at finde en brugbar løsning, der kunne give tålelige 'demokratiske' indrømmelser og samtidig holde sammen på kongens helstat. Og det var formålet for Christian 8, der opfattede enevælde og helstat som en fuldstændig rationel statsform og dens kritikere som ufornuftige splidsmænd. Men den 20. januar 1848 døde Christian 8. Noget af det sidste han gjorde var at skrive et politisk testamente, der skulle sikre hans søn kronprins Frederik gode og solide helstatspolitiske råd-

givere. Og det kunne nok være til gavn for Frederik 7, hvis manglende evner til at være konge havde været en offentlig hemmelighed, siden han var dreng.

I martsdagene spidsede det hele til. I København holdtes massemøder på teatret Casino og på ridebanen. Den nationalliberale leder Orla Lehmann, der er gået over i historien som en af dansk politiks helt store talere, stod i spidsen for, hvad der lignede den frygtede revolutionære massebevægelse. Rygter om begivenhederne i København nåede til Rendsborg, hvor den slesvig-holstenske bevægelse mente at måtte reagere. Som de opfattede det, havde de nationalliberale i København taget magten, hvorfor den danske konge ikke længere var fri. Svaret blev at erklære sig som regering for Slesvig-Holsten. Rygter om begivenhederne i Rendsborg nåede København, hvor de opfattedes som et oprør.

Imens havde de nationalliberale i København på de indre linjer bearbejdet Frederik 7. Det hele kulminerede den 21. marts, hvor det såkaldte folketog på 15.000 mennesker gik af sted fra Københavns Rådhus til Amalienborg og kongen. Orla Lehmann havde nok engang udført en retorisk pragtpræstation, der skulle understøtte kravet om et nationalt demokrati, Danmark til Ejderen, der mundede ud i de velkendte ord "Vi anraaber Deres Majestæt om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp." I det omfang dette var ment som en slet skjult revolutionstrussel behøvede Lehmann ikke havde gjort sig anstrengelsen. Ordene nåede næsten ikke at forlade hans læber, inden kongen sagde, at han var kommet deputationen i forkøbet. De rådgivere i kongens omgivelser, der hellere så helstat og demokratiske indrømmelser som fremtidig politik, kom til kort i forhold til det pres, der var lagt, og den bearbejdning af kongen, som man havde udført.

Det var ikke kun forløbet i København, der tog en anden drejning, end det var tilfældet andre steder i Europa. Her var der meget vol-

delige oprør i landdistrikterne, der især gik på bevarelsen af traditionelle rettigheder som brug af skove og fælles overdrev. I kongeriget var der kun få oprør, og de skete især, hvor Bondevennerne havde agiteret og skabt en vis politisk bevægelse som fx i Sorø-området. Alligevel blev det ikke til så meget; enkelte slagsmål, en forvalter der fik nogle tærsk og enkelte andre ubetydeligheder.

1848 i procesperspektiv

Set i et procesperspektiv kan man sige, at 1848 i Danmark var en udladning af energier, som var skabt af sociale, politiske og nationale spændinger i den danske helstat efter 1840 med forudsætninger i årtierne før. Hvad angik de nationale og politiske spændinger gik skillelinjen ikke kun internt i kongeriget Danmark mellem Bondevenner, Hippodrombevægelsen og de ledende nationalliberale. Den gik også mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, mellem den nationalliberale bevægelse i København og i Kiel/Rendsborg.

Det sociale spørgsmål angik forbedrede vilkår for bønder og håndværkere. For bøndernes vedkommende handlede det om afskaffelse af de sidste feudale levn, især afløsning af fæsteforholdet. Det var centralt for Bondevennerne. For håndværkerne handlede det ikke om at ophæve, men om at fastholde det laugssystem, som de mente deres udkomme hvilede på. Håndværkerne knyttede sig især til den såkaldte Hippodrombevægelse.

De politiske modsætninger omhandlede ønsket om enevældens afskaffelse og en fri forfatning. Fra anden halvdel af 1820 havde den nationalliberale opposition i København sat spørgsmålet om en fri forfatning på den politiske dagsorden. Den københavnske opposition havde sit organisatoriske grundlag i et omfattende selskabsliv, der gav basis for personlige kontakter og netværk, og i de mange foreninger, som skød frem i 1830'erne. I 1840'erne deltes ønsket om en fri forfatning af alle politiske grupper, om end der var for-

skelle i opfattelsen af, hvilke kredse af mænd, der skulle have stemmeret. Hippodrombevægelsen og Bondevennerne gik ind for almindelig valgret, mens de nationalliberale mente, at det krævede fast eller intellektuel ejendom at kunne optræde som vælger. Man var dog enige om, at enevælde var uønsket og at en fri forfatning var en afgørende forudsætning for fremskridt for de enkelte grupper og for samfundet som helhed.

Det nationale spørgsmål blev båret frem af de nationalliberale grupper med basis på universiteterne i København og Kiel. Centralt i romantikkens tankerverden stod folket, som blev opfattet som en organisme der var afgrænset udadtil mod andre folk, men til gengæld et homogent fællesskab indadtil. Kendetegnet for folket var sproget, for deri kom den særlige folkeånd til udtryk. Omkring 1840 blev denne forestilling politiseret. De nationalliberale fremførte som et krav, at der skulle være overensstemmelse mellem folk, stat og territorium. På den danske stats territorium skulle danskerne, dvs. de der talte dansk, bo. Fra dansk hold blev dette dog tillempt med et historisk argument, der lagde grunden for det nationalliberale program om 'Danmark til Ejderen'. For de nationalliberale i Slesvig og Holsten var der i første omgang tale om et ønske om en selvstændig stat, men det blev, delvis under indtryk af udviklingen i København, til et ønske om at slutte sig til et samlet Tyskland.

Den parallelle proces i København og Hertugdømmerne, hvor de ledende dannelsesborgerlige lag i den politiseringsproces, som have været i gang siden slutningen af 1820'erne, blev ordførere for hver sin løsning af det nationale spørgsmål, udkrystalliserede sig i martsdagene i 1848 og fik afgørende betydning for begivenhedsforløbet. Vigtigt at fastholde er det, at begivenhederne i 1848 ikke var resultat af udbredte nationale modsætninger i den danske helstat. Den førte nationalliberale politik udsprang ikke af en latent spænding mellem dansk og tysk nationalitet,

det var tværtimod den førte politik, der skabte de nationale modsætninger.

Kontrarevolutionens fravær

Til enhver revolution hører en kontrarevolution. En sådan forekom ikke direkte i Danmark, om end man kan se både den russisk betingede reetablering af Helstaten i 1851 og grundlovsændringen 1866 som udtryk for forsøg på at begrænse resultaterne fra 1848-49. Fraværet af et forsøg på at rulle udviklingen tilbage skal nok umiddelbart ses i sammenhæng med, at grundloven og processen hen imod den foregik under treårskrigen 1848-50, det vil sige midt i den borgerkrig, som blev resultatet af modsætningen mellem danske og slesvig-holstenske nationalliberale. Hvad der må anses for at være ligeså vigtig er yderligere tre forhold. For det første, at det danske militær, i modsætning til militæret i Preussen og Østrig, ikke stillede sig på kontrarevolutionens side. For det andet, at de danske godsejere, i modsætning til aristokratiet i Preussen og Østrig, ikke udgjorde nogen reaktionær politisk kraft. For det tredje, at den danske konge rent faktisk valgte at afgive magten for ikke at vende tilbage. Også dette forhold står i modsætning til den preussiske konge og den habsburgske kejser, der med militærets hjælp satte en stopper for nationale og liberale reformer.